

Orienting Istanbul

Cultural Capital of Europe?

Berkeley, California Üniversitesi 25-27 Eylül 2008 tarihleri arasında “Orienting Istanbul: Cultural Capital of Europe?” başlıklı iki buçuk günlük uluslararası bir konferans ile 24-28 Eylül tarihlerinde aynı başlıklı bir sergiye evsahipliği yaptı. Önemli isimlerin davet edildiği konferansın koordinatörlerinden İpek Türelî ve Deniz Göktürk bir değerlendirme yazısı yazdılar.

orienting
STANBUL

university of california, berkeley
september 25-27, 2008

1 Banner tasarımı:
Umut Siliman,
Kadir Has
Üniversitesi.

İpek Türelî, Deniz Göktürk ■ İstanbul dünya haritası üzerinde bir yer edinmek için kültüre yüzünü dönen pek çok şehirden biri. O aynı zamanda daha önceki Şarkiyatçı tasvirlerin hatırasıyla içiçe geçmiş benzersiz bir Avrupalılaştırma tartışmasının da merkezi. İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkentleri'nden biri olarak seçilmesi, kentleri sahnelemenin ve kentlileri kültür tüketicileri olarak tasavvur etmenin toplumsal ve uzamsal gerilimlerine dikkati çekmektedir. “Orienting Istanbul” konferansı, bu tespitten hareketle mimarlık, tasarım, sosyoloji, coğrafya ve antropoloji alanlarında yapılan en son teknolojik araştırmalar ile edebiyat, sanat ve sinemanın üretimi ve tüketimi üzerine yapılan beşeri çalışmaları biraraya getirmiştir.

Konferansta sunulan bildiriler, somut durum çalışmalarından hareketle, tasarım, mimarlık ve sanatsal girişimlerin kültür kavramını yalnızca şehri pazarlamak için değil, şehirlî olma ve ait olma halini çekici kılmak ve yeniden şekillendirmek için de gitgide artan bir şekilde kullandıklarını gösterdi. Bildiriler ayrıca halkın tepkisinin değişkenlik gösterdiğini ve bütün projelerin istenen başarıyı yakalayamadığını ortaya koydu. Pek çok projenin ortak hedefi şehir hakkında canlı bir tartışma ortamı

yaratmaktı. Şehrin silüetinde görülen tüm güncel değişiklikleri küreselleşme ve neoliberalleşme söylemlerine dahil etme eğilimi varsa da, İstanbul'da süregiden pek çok mimari ve kültürel dönüşüm hareketinin kökeni esasında İstanbul'un idari tarihine ve siyasetine dayanmaktadır. Daha bütünleştirici ve başarılı planlamacılık çalışmaları yürütmek adına yapılan demokratik yaklaşım çağrılarındaki biçim değişikliğine gösterilen tepkiler gibi, diğer şehirlerdeki dönüşüm çalışmaları ile İstanbul'daki çalışmalar kolaylıkla karşılaştırılabilir – bu tarz karşılaştırmalar bağlamsal farklılıkların irdelenmesine yardım eder. Bu değerlendirme, konferansı ortaya çıkaran süreci, sebepleri ve konferans esnasında yaşanan tartışmaları kısaca açıklamaktadır.

Çağlar Keyder'in ilk kez yaklaşık on yıl önce yayımlanan *Istanbul: Yerelle Küresel Arasında* isimli önemli çalışmasından bu yana İstanbul üzerine giderek artan bir şekilde hem Amerikan hem Türk enstitülerinde pek çok doktora ve doktora sonrası araştırma yapılmış olmasına rağmen, İstanbul'la ilgili benzer bir konuda güncellenmiş bir yayım bulunmamaktadır. Antropoloji, sinema ve mimari gibi farklı disiplinlerden gelen üç ortak organizatör¹ ilgi alanlarını

2, 3 Sergiden görünüm
(Fotograf: İpek Türel).

birleştirmeye ve İstanbul üzerine yapılmış yeni çalışmaları biraraya getirmeye karar verdiler. 2008 ilkbaharında Berkeley, California Üniversitesi tarafından düzenlenecek küçük bir konferans için bildiri duyurusu yaptık. Bu duyurumuz büyük bir ilgiyle karşılandı. Yaklaşık 90 tane bildiri teklifi aldık; bu sayı da Batı yakasında bulunan ve Türkçe araştırmalar programı olmayan bir okuldaki küçük bir konferans için hayli yüksektir. Bildiri teklifleri daha çok Amerika Birleşik Devletleri'nden geldi; fakat Türkiye, Avrupa, Kanada ve hatta Avustralya'dan gelen teklifler de vardı.

Sunumlardan da anlaşılacağı üzere, dikkatler neoliberal kent projeleri üzerine yoğunlaşmıştı. Bununla birlikte sanat, edebiyat ve sinema üzerine hazırlanmış pek çok bildiri vardı. Bizi şaşırtan, son zamanların kozmopolit şehir imgesinin merkezinde olmalarına rağmen, etnik ve dini azınlıklar ile toplumsal cinsiyet meseleleri hakkında oldukça az bildirinin gelmesiydi. Osmanlı ve hatta Cumhuriyet dönemiyle ilgilenen pek çok bildiri önerisini kabul etmemize rağmen, şehrin savaş sonrası tarihi çağdaş şehir tartışmalarında pek fazla ilgi çekmedi. Bildirileri seçerken hedefimiz onların birbirinden kopuk olmamasıydı.

Konferansın başlığı üç ana sorunu özetliyor: yerellik, arabulma, yurttaşlık. "Orienting Istanbul" hem Doğu hem de bir yere uyum sağlamayı ima ediyor. Bu başlık bir yandan da, "uyum sağlama işini gerçekleştiren kim? Kültür politikaları mı, şehir planlama çalışmaları mı, kamusal tartışmalar mı?" sorularını yöneltiyor.

İstanbul Avrupa'daki en büyük şehir. Aşağı yukarı 12 milyon (kimilerine göre 15) mukimden oluşan nüfusuyla diğer "mega" şehirler gibi göç, trafik, ulaşım, maddi kaynaklar ve kirlilik gibi altyapı sorunlarıyla karşı karşıya. İstanbul aynı zamanda pek çok Batılı gezgine Doğu tasviri sunan eşsiz bir konuma ve tarihe sahip. Bir örnek vermek gerekirse, Le Corbusier'in *Doğu'ya Yolculuk* (Le Voyage d'Orient) adlı ünlü eseri 1911'de geçer ve bu yolculukta Le Corbusier İstanbul'dan daha doğuya gitmez². Burada Edward Said'in bütün bir düşünce ve bilim alanı olarak Şarkiyatçılık hakkındaki çok katmanlı ve karmaşık görüşlerini tekrar etmenin hiç gereği yok³. Şarkiyatçılık, belirsiz bir şekilde Ortadoğu olarak tanımlanmış bir bölgeyi içeren bir bilimdalı olarak 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkmış olmasına rağmen, "öteki" kültürler üzerine Batı'da yapılan güncel tasvirleri, özellikle de Müslüman Dünyanın Avro-Amerikan

tasvirlerini, hakeza Batılı olmayanın kendilik ifadelerini biçimlendirmeye devam ediyor.

Başlığın ikinci bölümünde, sonuna soru işareti eklenmiş “Avrupa Kültür Başkenti” ifadesi, öncelikle Avrupa Birliği’nin kültür şehirleri programına, ardından “çoğunluğu Müslüman olan bir ülke olan Türkiye’nin Avrupa’da yeri var mı yok mu?” gibi hararetle bir tartışmaya atıfta bulunuyor. Avrupalı liderler elbette Avrupa’yı ayrıcalıklı bir Hıristiyan kulübü olarak tanımlamayı reddediyorlar. Her türlü tarihi ve kültürel etkileşim ve yakınlığa rağmen, halen diğer Müslüman ülkelerden biri olarak görülen Türkiye’yi Avrupa Birliği’ne kabul etmek, Avrupa’da yaşayan milyonlarca Müslümanı da kabullenmek anlamına geliyor: “Avro İslam”⁴. Avrupa’da Müslüman nüfusun hızla artışı – bugün kıtanın 450 milyon vatandaşından takriben 20 milyonu Müslümandır– muhafazakar İslami değerler ile Avrupa’nın geleneksel seküler liberalizmi arasındaki farklılıkları belirginleştirmektedir. Türkiye’nin kabul edilmesi Avrupa’daki Müslüman nüfusa 70 milyon kişinin daha eklenmesi anlamına gelecektir. Hakim korku, bu kadar çok Müslümanın katılmasının Avrupa’yı gitgide dini radikalleşmeye sürükleyeceğidir. Yeni

Avrupa, İstanbul’u mirasın bir parçası olarak kabul etmeye hazır görünmekle birlikte, Müslüman çoğunluğa sahip Türkiye ile gelecekteki ilişkileri konusunda hayli kararsızdır. Avrupa-skeptisizmi, Avrupa’nın Türkiye hakkındaki önyargılarına karşı güçlü bir tepkidir. Türkiye’nin İstanbul aracılığıyla Avrupalılaşıma talebinin hem ulus olarak kendini yenileme hem de kentli yurttaş kültürü anlamında açıkları vardır. Türkiye ya da Batı Avrupa’daki insanlar bu tartışmadaki değişik konumların pekala farkında olabilirler; ancak aynı şeyi ABD ve özellikle Batı Yakası için pek söyleyemeyiz.

Avrupa Birliği şehirleri kültür programı Avrupa’daki kültürel anlayışı ve iletişimi ilerletmek üzerine tasarlandı⁵. Bu dergiyi okuyanların pek çoğunun da bildiği gibi bu program 1985’te Atina’da başladı. Sonradan politikacıya soyunan Yunan aktrist Melina Mercouri programa önyak oldu⁶. 1990 Glasgow sergisi, sanayileşme sonrası fakirleşen bir kentin yenilenmesi itibarıyla bir dönüm noktasıdır. 2000 yılında dokuz şehir aynı başlık altında toplandı: Reykjavik (İzlanda), Bergen (Norveç), Helsinki (Finlandiya), Brüksel (Belçika), Prag (Çek Cumhuriyeti), Krakow (Polonya), Santiago de Compostela

(İspanya), Avignon (Fransa), Bolonya (İtalya). 2010 yılında ise İstanbul, Essen (Almanya) ve Pecs (Macaristan) ile birlikte üç Avrupa kültür başkentinden biri olacak⁷. Bu tezat ve gelişigüzel seçim ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir; ancak, Carola Hein’in da sunumunda belirttiği gibi, sadece büyükşehirleri değil, daha az bilinen taşra şehirlerini bile kuşatan yeni bir Avrupalı kimliğinin varoluşunu desteklemek ve yeni ilişkiler oluşturmak bu programın asıl amacıdır.

Şehrin sesleri

Konferans “Sounds of the City” (Şehrin Sesleri) temasıyla açıldı. Bu bir panel değildi, ama Feride Çiçekoğlu’nun şehir sesleri üzerine Ortadoğu Çalışmaları Merkezi’nde bir konuşması, Fatih Akın’ın şehrin müzikal manzarasını yansıtan, beğeniyle karşılanmış 2005 yapımı belgeseli *İstanbul Hatırası: Köprüyü Geçmek* (Crossing the Bridge: The Sound of Istanbul)’in Pasifik Film Arşivi’nde dolu bir salonda yapılan gösterimi ve Wurster Salonu’ndaki “Sounds of the City” başlıklı etkileşimli medya yerleştirmesinin sergilenmesi gerçekleştirildi. Kendilerine özgü çeşitlilikleri ve geçicilikleri içinde önplana çıkan sesler, üstlerindeki birleştirici manzarayı altüst etme niyetindeydiler.

Dışlama mimarlıkları

İstanbul'un ünlü belediye başkanı Bedrettin Dalan'ın 1980'lerdeki İstanbul'u Beyrut'a dönüştürme tasarısıyla birlikte yerel yöneticiler ve akademisyenler, İstanbul'u küresel bir şehre, bir "ikinci kuşak", yani bölgesel finansal "hakimiyet ve kontrol merkezi"ne dönüştürmenin doğurduğu fırsatları ve sorunları kapsamlı bir şekilde tartışmaya başladı⁸. Bu tartışmalar arasında Çağlar Keyder'in 1992'de *İstanbul* dergisinde yayımlanan "İstanbul'u Nasıl Satmalı?" makalesi en hatırdta kalanıydı⁹. Bu bakış açısının benimsediği yeniden yapılanma programı yeni yollar, beş yıldızlı oteller, Haliç kıyısında parklar ve şehrin ilk alışveriş merkezini inşa etmekten geçiyordu.

2000'lerde yeni bir görüş ortaya çıktı: Vaktiyle hasar görmüş kentsel alanlara yapılan kültür kurumlarını kentsel yenileme projelerinin bir parçası olarak meşru kılan ve kültürü şehri geliştirmek amacıyla kullanan bir görüştü bu. Tabii ki İstanbul bu durumdaki tek kent değildir¹⁰. Neoliberal ekonomi politikalarının önemli bir özelliği, sosyal ayrımcılığı, dışlama ya da bazı yerlerde parçalanma olarak tanımlanan durumu artırmasıdır¹¹. Bu konunun önemine yine Çağlar Keyder'in eserlerinde ayrıntılı olarak değinilmektedir¹².

Bu tarz bir inşa programının günümüzdeki bazı yeni özellikleri, tarihi bölgeleri müzeleştirme, eski sanayi binalarını özel üniversiteler ve müzeler gibi kültürel tesislere dönüştürme gibi çalışmaları içeriyor. "Orienting Istanbul" konferansının sponsorlarından biri olan Kadir Has Üniversitesi, Haliç kıyısında yeniden işlevlendirilmiş bir bütün fabrikasına kurulmuş bu tarz bir yeni kurumdur¹³.

"Architectures of Exclusion" (Dışlama Mimarlıkları) başlıklı ilk panelde sunumların çoğu, 2010 İstanbul projesiyle bağlantılı olarak şehrin tarihi bölgelerini müzeleştirme faaliyetleri de dahil olmak üzere, devlet eliyle yapılan iyileştirme çalışmalarına odaklanmaktaydı. Jeremy Pine, azınlık nüfuslarıyla ilgili devlet politikalarını eleştirerek Tarlabası ve Sulukule'deki alanların karşılaştırmasını yaptı. Özlem Ünsal, yine devletin aslında yoksul insanları hiçbir şekilde önemsemediğini ortaya koyarak, bu tür projeleri toplumsal projeler olarak sunmasını eleştiren bir Tarlabası-Başibüyük

karşılaştırması yaptı. Nilay Kayaalp'in bildirisi, İstanbul Büyükşehir Planlama bürosu tarafından tasarlanan ve Belediye iştiraki KİPTAŞ tarafından uygulanan ünlü Müze-Kent projesinin bir parçası olarak dönüştürülmekte olan belli başlı tarihi yerlerden Süleymaniye'deki çalışmalardan hareketle Osmanlı nostaljisini ele aldı. Ayşegül Baykan'ın bildirisi Süleymaniye civarındaki Büyük Valide Han üzerine odaklanıyordu ve hem bir mimari eser, hem de son kentsel dönüşüm dalgası nedeniyle değişmek üzere olan bir sosyal alan olarak yapının duyarlı bir tarih ve etnografyasını sunmaktaydı; bir taraftan da yaşayan tarihin yok olması pahasına tarihin kurgulanmasına öncelik verilmesini eleştiriyordu. Savaş Zafer Şahin'in bildirisi de Süleymaniye semti üzerineydi; fakat amacı Süleymaniye çalışmalarındaki farklı geleneksel etmenleri tartışmaktı. Şahin, "AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)'nin İstanbul'u dünyadaki belli şehirlerin oluşturduğu küresel bir grubun parçası yapma teşebbüsüne ilişkin stratejisinin mevcut yönetim mekanizmalarını ve etkin isimleri değiştirdiğini ve muhalif kesimleri değiştirmeye doğru daha dengeli bir otorite dağılımının başladığı" nı savundu. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bir çalışanı olarak Şahin, planlama aşamasında kendi aralarında bazı uyuşmazlıkların yaşandığına, bu yüzden de devletin homojenleştirme anlayışının anlaşılabilir hale geldiğine işaret etti. Panelde tüm konuşmacıların sunumlarını çaprazlama kesen tema, neoliberalleşme ve piyasa ekonomisine ve özelleştirmeye dönüş ve toplumsal kutuplaşmaya ve hatta dışlamaya sebep olan kentsel seçkinleştirmeden oluşuyordu. İpek Akpınar'ın bildirisi, Büyükdere'deki alışveriş merkezi Kanyon'da kilit aktör olarak devlet yerine bir ortak kuruluşun yer aldığı farklı bir durum görülmesine rağmen benzer süreçlerin yaşandığına dikkat çekti.

Cihan Tuğal bu paneldeki bildiriye karşılık olarak iki önemli soru yöneltti. Bunlardan ilki, akademisyenler ve medyanın bir bölümü katılımcılık eksikliğini, çeşitli neoliberal projelerin otoriter niteliğini ve dışlayıcı etkilerini eleştirirken, bizlerin hala bu projelerin mağdurlarının neden yine de aşırı uçtakileri –uçtakilerden kasıt AKP– desteklediğinin şaşkınlığı içinde olmamız üzerineydi. Tuğal'ın ikinci sorusu metodolojiye ilişkindi; bazı bildiri alt kesimlerin görüşlerini incelemesine veya alternatif olarak en tepedekinden en alttakine

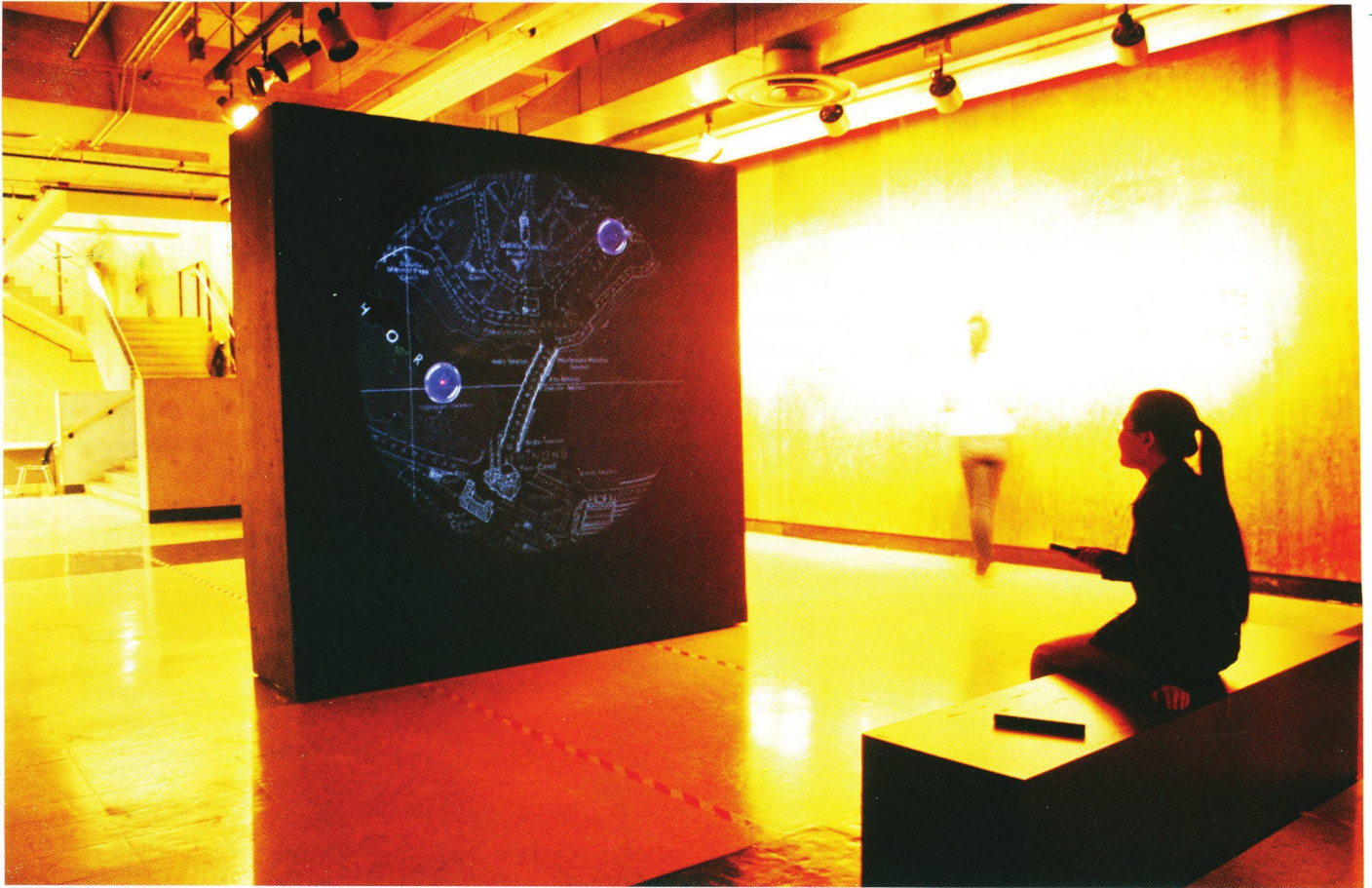
kurumsal aktörlerin analizine girişmelerine rağmen, elde edilen ampirik sonuçlar arasında çok az fark olduğu görüldü.

Bu konferans, tarihsel özgünlükle ve imgelerle içiçe olmanın belli disiplinlerden oluşan çerçeveyi genişleten, daha ayrıntılı okumalara imkan verebileceğini ileri sürdü. Bu, sosyolojik ve beşeri bilimleri biraraya getirmesi nedeniyle önemliydi.

Nostalji mekanları

Neoliberal kent projeleri şehirler üzerinden nostaljiye çok fazla bel bağladığı için çokça eleştirildi. Nostalji kendini farklı farklı konularla ilişkilendirir ve muhtelif imgelerden oluşan bir paletten yararlanır. Bu durum ikinci panelin amacını oluşturdu: "Spaces of Nostalgia" (Nostalji Mekanları) nostalji kavramını eleştirel açıdan, şehirdeki farklı gruplar ve bireyler tarafından ve onlar için, hangi hissi sonuçları ortaya çıkarma amacıyla ne tür nostaljilerin etkinleştirildiğini ele aldı.

"Spaces of Nostalgia" panelinin konuşmacılarından antropolog Barbara Wolbert nostaljinin ortak bir duyguyu, hiç varolmamış ve bundan sonra da varolmayacak bir eve özlemi simgelediğini belirtti¹⁴. Bu özlem, içinde bulunulan andan duyulan memnuniyetsizlikten doğuyor. Aynı durum mekan için de geçerli olabilir, farklı bir zamana duyulan özlem de olabilir. Bu özlem duyulan zaman idealize edilmiş ve bulunması, anlaşılması güç bir geçmiş olabilir. Çeşitli kaynaklar *nostalji* sözcüğünün ilk kez, yurtdışında paralı askerlik yapan İsviçreli gibi 17. yüzyılda ülkelerinden uzakta olan çeşitli kişilerde bu hastalığı teşhis eden İsviçreli doktor Johannes Hofer tarafından 1688'de uydurulduğunu söylüyor¹⁵. Hofer'in öngördüğü tedavi afyon, sülükler ve İsviçre Alpleri'ne seyahattir¹⁶. Bu hastalık daha sonra Romantikler tarafından vatanseverliğin bir belirtisi olarak kabul edildi. 21. yüzyılda nostalji artık bir mekânsal altüst oluş rahatsızlığı olarak değil, zamandan kopma, dolayısıyla bir modernite durumu olarak algılanıyor. Modernitede zamanın mekanı yok etmesi, nostaljiyi mekândan ziyade geçmişe duyulan bir özlem şeklinde tekrar tanımlama ihtiyacını doğurdu. 20. yüzyıl ve onun hızlandırılmış mekanı ve zaman sıkışıklığı süresince nostalji kendini ilerlemeye karşı bir savunma mekanizması olarak sundu. Halbuki melankoli bireysel hafızayla ilgiliyken, nostalji bir grup insanın ortak özleminden ortaya çıkar¹⁷.

Bu paneldeki sunumlar doğrudan doğruya İstanbul'daki kent yaşamıyla ilgili değildi; eninde sonunda ya bireysel başkalaşıma ya da devlete değiniyordu. Brian Silverstein analitik bir kavram olarak nostaljinin sınırlarına dikkati çekti; Türkiye'deki Müslüman öznelliğini kavramsallaştırmak için üretken bir yöntemin, soyut ve evrenselin analitik üslubu ile özgünlük ve özelliğin yorumbilimsel üslubunun çakışmasını göstereceğini savundu. Sibel Erol, Orhan Pamuk'un eserlerini, özellikle şehrin nostaljik bir manzarası üzerine olan biyografisi *İstanbul*'a odaklanarak inceledi. Türk edebiyatındaki diğer anlatılanlara göre *İstanbul*, Orhan Pamuk'un etkilendiği iki önemli ismi; İstanbul'u kaybının yası tutulan bir imparatorluğun tarihi, kültürel, sanatsal ve duygusal zenginliğiyle ilişkilendiren Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ı içinde barındırır, değiştirir ve yeniden geliştirir. Zeynep Korkman ve Jeremy Walton, biri İstanbul'daki muhtelif dini kurumlar, diğeri fal bakılan kafeler üzerine olan etnografik doktora araştırmalarına dayanan bir analiz sundu. Her iki araştırma da temel olarak, laiklerin korkularına¹⁸ odaklanan son dönemlerin sosyal bilimler literatüründeki egemen kategorilerin –İslamcı ve laik– şeyleştirilmesini eleştiriyordu. Araştırmacılarından biri hiçbir grup

tarafından sahip çıkılmayan falcılık konusunda çalıştı, ikincisi muhtelif grupları ve her biri Osmanlı nostaljisini harekete geçiren adetleri inceleyerek "İslamcılar" kategorisini analiz etti.

Wolbert, parlak bir gözlem yaparak, bütün bildirilerde İstanbul'un sadece ilk bakışta ilgi odağı olarak görüldüğünü, bildirilerin temelde İstanbul'daki şehir hayatı ve şehirle

4 "Sounds of the City", tasarım: Gökçe Kınayoğlu, UC Berkeley Mimarlık Bölümü (Wenhua Shi, Berkeley Uygulamalı Sanatlar Bölümü ve Gökhan Kınayoğlu, METU Mimarlık Bölümü ile birlikte; fotoğraf: İpek Türel).

5 Townsend Center'da "Architectures of Spectacle" başlıklı panelde Ayşegül Başkan "Büyük Valide Han" sunumunu yaparken (Fotoğraf: Mejgan Massoumi).

ilgili kavramlarla ilgili olmadığını, fakat bireysel bir başkalaşıma ya da değişmekte olan devlete değindiğini ileri sürdü. Bu durum özellikle de Walton ve Korkmaz'ın kent etnografyalarında görülüyor. Onlara göre Osmanlı kökenli dindar Sünnilerin şehrinin görüntüsü, yeni bir düzenin modeli ve adeta bir ayna vazifesi gören eski bir devletin kalıntılarına yaslanmış durumda. Canlılık kazandırılan falcılık adeti bile, yitirilmiş geleneklerin ve iletişim mekanlarının araştırılmasına değilse de, tartışmaya açık devlet değerlerinin irdelenmesine yol açtı. Bu, nostalji çabalarını bir ölçüde açıklayan ve sorumluluklarını dağıtan bir devlet yapısını kısmen anımsatan ilginç bir gözlemdir.

Gösteri kültürleri

Konumlandırması zor olsa da devlet bizim pek çok bilimsel analizimize kaynaklık eder. Bu konferansı organize ederken amacımız öznelliğin yaratımı, kent tasarımları ve kent karakteri arasındaki ilişkileri daha da derinleştirmektir. Bu tarz bir derinlik maddi bir dönüşüm analiziyle değil, kültür ürünlerinin incelenmesiyle mümkündür. Bu nedenle konferansın ikinci günü filmlerin ve sanatın şehri sergileyiştiki rolü üzerinde duruldu. Bildiriler sadece belirli sanat çalışmalarını değil, izleyici alışkanlıklarını ve kurumsal çalışma alanlarını da dikkate aldı.

“Cinematic City” (Sinematik Şehir) başlıklı üçüncü panelde Nezih Erdoğan, Aslı Daldal ve Deniz Bayrakdar farklı dönemlere odaklanarak, Türkiye’de sinemalarda gösterilen üç filmi ele aldı. Onların bildirilerini birbirine bağlayan nokta, ele aldıkları filmlerin Türk sinemasından bir içebakış sunmalarından ziyade uluslararası ilişkilere yaptıkları vurguydu. “Alaturkalık” herkese açıktır iddiası ortaya atılmışken, bu bildiriler Türk sinema tarihinin üç anına dikkati çekmekteydi. Deniz Göktürk’ün *İstanbul Hatırası*¹⁹ filminde gündeme gelen çoklu müzakere edimleri tartışmasına tekabül eden ulusal özgünlükle ilgili sorular yöneltildi.

Erdoğan’ın Türkiye’deki eski sinema üzerine bildirisi, İstanbul eğlence endüstrisindeki gayrimüslümlerin dikkat çeken rolünü vurguluyordu. Erdoğan, ünlü şair Yahya Kemal’in eserlerinde bütünüyle Müslüman ve Türklerden oluşan şehir mirasının nostaljik yapısının aksine, şehrin çeşitlilikleri barındıran dokusunu kanıtlayan sinematik sergi çalışmalarıyla

ilişkilendirerek basın kupürlerinde göze çarpan çokdilliliğe (Osmanlı Türkçesi kadar Fransızca, Ermenice, Yunanca) dikkat çekti. Daldal, 1960’lardan iki filmin, Alain Robbe Grillet’in *L’Immortelle* (1963) ve Metin Erksan’ın *Sevmek Zamani* (1965)’nin karşılaştırmasını yaptı. Filmlerin ikisi de şehri Batı modernizmi ile Doğu geleneği arasındaki ikili karşıtlığı sorunsallaştıran güzel ve gizemli bir kadın olarak yansıtmaktadır. Bayrakdar bildirilerinde 1990’lardan itibaren çağdaş İstanbul filmlerini, Avrupa ile bütünleşme ve küreselleşmiş şehirdeki değerlerin dolaşımı bağlamında değerlendirmek gerektiğini ileri sürdü.

Panelin konuşmacılarından Deniz Göktürk, Yılmaz Erdoğan’ın yurtdışında gösterimi çok az yapılmış, Türkiye’de çok iyi gişe hasılatı yapmış filmi *Organize İşler*’i ele aldı ve küresel pazarlama gereksinimi ve uluslararası festivallerde melankolik yönetmen filmlerine komediler üzerinden değer biçilmesiyle ilgili sorular ortaya attı. Göktürk, şehirdeki kesişimleri ve dayanışmaları komik bir biçimde sahneleyen bu filmin içeriğini irdelerken, *Organize İşler*’i İstanbul’u küresel bir şehir ya da bir Avrupa kültür başkenti²⁰ olarak yeniden şekillendirme sürecinde kentsel planlama, mimari, tasarım ve kamu düzeni tartışmalarının içini dolduran seçkinleştirme, metalaştırma ve dolaşım üzerine yapılmış araştırmaların entelektüel bir yorumu olarak okuyabileceğimizi savundu ve şehir üzerine yapılan pek çok tartışmanın ardından yitirildiği görünen kültürel belleği koruma ve arşivleme çalışmaları hakkında sorular sordu.

“Art in the City” (Şehirde Sanat) başlıklı dördüncü panelde yer alan Jale Erzen’in sunumu kültürel bellek ya da kültürel belleğin yitimi ve sanat kurumlarıyla ilişkisi meselelerini ele aldı. Bu panel bienale yoğunlaştı; İstanbul Bienali ile farklı yönlerden bağlantıları olan kişileri biraraya getirmek biz organizatörlerin bilinçli bir girişimiydi. Türkiye’de tanınan bir ressam ve mimarlık tarihçisi olan Jale Erzen bienalin oluşumunun ilk evrelerinde yer almıştı. Bu panelin diğer katılımcıları, 2007’deki 10. İstanbul Bienali’nin küratörü, San Francisco’da yaşayan Hou Hanru ve 10. İstanbul Bienali’ne “Emergency Bienal” (Olağanüstü Hal Bienali) projesiyle katılan misafir küratör Evelyn Juanno. Bu paneldeki sunumlar, “serbest kültür kurumları nelerdir, toplumdaki görevleri nedir ve kime hizmet

ederler veya en iyi hizmeti kim verir?” sorularına odaklandı.

Bienal, sosyolog Sibel Yardımcı’nın 2005’te yayımlanan kitabında daha önce ele alınmıştı; “Orienting Istanbul”daki bildiriler ve tartışmalar bu kitapta geçen analizleri ve tezleri geliştirdi²¹. “Cultures of Spectacle” (Gösteri Kültürleri) başlıklı beşinci ve son paneldeki sunumlar, İstanbul’u Avrupalı ve küresel imgelerle konumlandırma çabası içinde biraraya geldikçe estetik deneyimler, kentsel ve mimari alanlar ve siyasi rasyonalizmin yeni biçimleri arasındaki ilişkilere dikkat çekti. Banu Karaca İstanbul ve Berlin bienallerini karşılaştırdı. Bu tarz bir karşılaştırma yeni bakış açıları sunması bakımından çok yararlı oldu – örneğin, Karaca her iki şehirde de sanatçıların resmi gösteri nesnesi gibi ortaya çıktığını ve kültür yapımcılarının servis sağlayıcı olarak değişim geçirdiğini söyledi. Bienalle ilgili bir diğer sunum Şebnem Yücel Young tarafından yapıldı ve İstanbul Modern Müzesi üzerineydi.

“Art in the City” ve “Cultures of Spectacle” panellerinin konuşmacıları Rick Reinhart ve Greig Crysler’in yorumlarında gelecek araştırmalar için yine önemli sorular, öneriler dile getirildi. Müzeci Reinhart, “bir eleştiri kurumu, İstanbul Bienali ve her türlü sanat organizasyonu için değerli ve uzun süreli bir hedeftir, daha kısa süreli bir strateji için şeytanın avukatlığını yapmama izin verin... kültür kurumlarıyla övünen İstanbul ya da diğer yerlerin sakinlerine kısa sürelik tavsiyem, hemen oralara gidin, bütünleşin, kültürel kuralları zorlayın ve ortaya çıkan gücü çalın! Bunu bir eleştiri kurumunun zorunlu bölümü olması gereken ve benim önerdiğim ‘İzleyici Eleştirisi’nin bana ait bölümü olarak düşünebilirsiniz – romantikleştirici bakışlarımızı Doğu’dan izleyiciye doğru çevirelim, bu yeni Öteki üzerinde aynı hataları tekrarlayalım diye.” Aynı şekilde, mimarlık tarihçisi Crysler de planlama, mimari ve sergilemenin gözcü üsluplarının planlı anlamlarının, onları yaratan ve kullananlar tarafından nasıl dönüştürüldüğünü ve yazarların, cinsiyetsizleştirilmiş ve kültürel olarak homojen veya belirsiz, ortak bir varsayım karşı çıkarak kurumsal eleştiriyi geliştirmelerine ve eğer ekonomik olarak imtiyazlı ise, kültür ürünleri ve çeşitli sanat olayları ve mekanları için bir hedef kitlesini nasıl teşvik ettiğini sorguladı. Crysler ayrıca tartışılan görkemli mekanların nasıl